

GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

★ 1945-46

DRAMA

3

MOLIÈRE:
ŠOLA ZA ŽENE

Prem. 23. 10. 1946

Šola za žene

Komedija v stibih. — Spisal Molière. — Prevedel Josip Vidmar.

Režiser in scenograf: Bojan Stupica

Arnolphe, z drugim imenom M. de la Souche	Stane Sever
Agneza, mlado nedolžno dekle,	
Arnolphova rejenka	Ančka Levarjeva
Horace, Agnezin ljubimec	Demeter Bitenc
Alain, kmet, Arnolfov sluga	Lojze Potokar
Georgetta, kmetica, Arnolphova služkinja	Elvira Kraljeva
Chrysalde, Arnolfov prijatelj	Vladimir Skrbinšek
Oronte, Horacov oče in Arnolfov	
najboljši prijatelj	Pavle Kovič
Enrique, Chrysaldov svak	Bojan Peček
Notar	Franc Lipah

Godí se v Franciji koncem 17. stoletja.

1. dejanje: 1. slika: Na ulici. — 2. slika: Pred hišo, v kateri Arnolphe skriva svojo rejenko. — 3. slika: V parku v bližini te hiše. — 4. slika: Pred hišo. — 5. slika: V vrtu za hišo.
2. dejanje: 6. slika: V hiši. — 7. slika: V parku. — 8. slika: Pred hišo. — 9. slika: V parku.
3. dejanje: 10. slika: V parku. — 11. slika: V vrtu za hišo. — 12. slika: Na ulici.

Glasbo je komponiral L. M. Škerjanec. Igra komorni sekstet pod vodstvom komponista.

Kostume je po skicah Bojana Stupice izvršila gledališka krojačnica pod vodstvom Živke Jančeve in Jožeta Novaka.

Šola za žene

Molière je živ, kajti šlo mu ni za prav nič drugega kot gre resničnemu poetu od danes, od včeraj, kot poetu iz Periklejeve Grčije: Za človeka in njega težnjo po razjasnitvi vsega.

B. Stupiča: Nekaj misli ob režiji Molièrove »Šole za žene«.

(Gledališki list 1941—42, str. 131).

Ne bom zanikal, da v Bergsonovi knjigi o »Smehu« ni lepega števila dobrih misli o smešnem, komičnem in o temu sorodnih pojavih; vendar se mi zdi ena izmed glavnih misli, namreč misel, da predstavljajo tragični junaki enkrat, individualen pojav (n. pr. »Hamlet«, »Othello«, Cezar, Marija Stuart itd.), komični »junaki« pa splošen tip (n. pr. Skopuh, ljudomrznik, svetohlinec, namišljeni bolnik itd.) le preozek kalup, ki utesnjuje živo življenje in njega odsev, umetnost, v preozke meje. Othello n. pr. se mi zdi prav tako »tip« in sicer »tip ljubosumneža«, kot je Tartuffe tip svetohlinca. In komični Don Kihot se mi ne zdi nič manj individualen in enkrat od tragičnega Hamleta. Da so togost, mehaničnost, avtomatičnost lastnosti, ki doprinašajo h komičnosti nekega značaja, drži. Da pa vsebuje te lastnosti tudi marsikateri tragični junak, se mi zdi prav tako veljavno. Hamlet n. pr. sledi svoji osnovni fiksni ideji z vprav mehanično, avtomatično doslednostjo, ki se mi ne zdi nič manjša od Don Kihotove, da ne govorim o Othellu, ki je v svoji ljubosumni obsedenosti pravi pravcati avtomat. Za komičnost ali tragičnost kakega junaka se mi zdi odločilno zrelisče, s katerega motri avtor svojega junaka.

Vzemimo konkretni primer Arnolpha, komičnega junaka v Molièrovi komediji »Šola za žene«. Pred 13 leti je vzel ta filozofsko nastrojeni mož v svojo odgojo siromašno rejenko, da bi si jo vzgajal za ženo, kakršno si je bil sam zamislil po svojih željah. Pisatelj psiholog, ki bi se postavil na njegovo stališče, ki bi se vživel v njegovo kožo, bi nam utegnil popisati njegovo zgodbo nemara takole: Živel je dober in plemenit modrijan, ki je cenil nadvse krepost ženske zvestobe. Zavzel se je za siroto, štiriletno dekletce Agnezo, skrbel je zanjo, jo vzgajal v duhu kreposti in jo varoval pred slehernimi grdobijami življenja. Naposled je želel kronati svoje dobro delo še s tem, da jo je hotel vzeti za ženo in napraviti iz nje ugledno meščanko, ki ji bo odprt dostop v najboljšo družbo. Toda pride mlad nepridiprav, ki je po naključju celo sin Arnolphovega najboljšega prijatelja in zmeša dekletu, ko je njen varuh odsoten, srce in glavo. Začne se tiha in zagrizena borba med ekmece in stari dobrotnik podleže. Da, zares, nehvaležnost je plačilo sveta, bi dejal marsikateri skrbni oče, ki ima mlado hčerko, in pa marsikateri starejši zakonec, ki ima mlado ženo. Tako bi bil Arnolphe lahko postal tragičen junak.

Toda komediograf Molière gleda na svojega junaka z drugačnega zrelišča. Molière stoji na stališču samega življenja. To samo pa je obsodilo nesrečnega Arnolpha na neuspeh in na propad njegovih sanj. Zakaj Arnolphe se je odtujil življenju samemu, skril se je v svoj filozofski kotiček, si skuhal svoj pravilnik »šole za žene« po svoji lastni omejeni pameti in po svojih življenju ne pravičnih željah, in stopil končno s tem kalupom pred življenje samo, da bi ga stlačil vanj in mu storil silo. Postavil se je, ves nebogljjen, kot je bil, za sodnika nad človeško prirodo in ji je sam začel krojiti zakone. Genialni mojster francoske komedije mu je vtaknil v roke vse možne adute. Po naključju ga ljubimec njegove rejenke sam obvešča o poteku svojega ljubavnega zapleta z njo. S tem se ta mladi zaljubljenec bje tako rekoč z odprtim vizirjem z nasprotnikom, ki ga sploh ne vidi. Po pravilih suhe logike bi moral, mlad in neizkušen, kakršen je, podleči. Toda to se ne zgodi. Čeprav je zelenokljun zaletel, prodre na vsej črti in zmaga. Zmaga pa zato, ker je na njegovi strani življenje samo. Slep se prepusti svojim

človeškim čustvom, ne ugiba ne na levo in ne na desno, postavlja si ne nobenih teorij in nobenih kalupov, preprost je, naiven in iskren. Agneza, to neizkušeno in nedolžno dekletce, ki jo je skrbni Arnolp-

ANČKA LEVARJEVA (igra Agnezo v Molièrovi »Soli za žene«)

he odgajal daleč od življenja in od njegovih, kot sam sodi, izkuš-
njav in pregreh, pa postane v ljubezni, ki je eno izmed najmočnejših
gonil življenja, tako jasnovidno in tako bistro, da užene v kozji
rog svojega rednika in učitelja, čeprav je že dvajset let proučeval

v vseh odtenkih pasti in zvijače nezvestih žena. Z ozirom na življenje je torej Arnolphe slab računar, čeprav si domišlja, da je v svojih zaključkih nezmotljiv. Življenje ga postavi na laž in ker stojimo tudi mi po sugestivni avtorjevi umetnosti z njim vred na stališču življenja, se nam prikaže Arnolphe kot majhen, smešen in iznakažen sebičnež, ki mu življenje samo naposled temeljito zagode. Kljub temu je Molière toliko človeški, da nam prikaže tudi muke in bolečine v svojih željah in računih, čeprav sebičnih, prevaranega moža, ki si je stavil za nalogo, da bo ukanil življenje samo. Horace in Agneza se ne sprašujeta, če bosta drug drugemu zvesta. Sredi življenja stojita, sredi ljubezni in mlade strasti, in se jima vsa predasta. Mogoče bo tudi Horace nekoč prevaran, zakaj Agneza, to danes še naivno in očarljivo dekletce, je vendarle dovolj nabrita, da utegne tudi svojemu možu nekoč natakniti rogovje. Toda Horace se po tej možnosti sploh ne sprašuje. Čuti strast in ji sledi — in s tem izkaže svojo pozitivno vero v življenje. Marsikateri oče, ki ima mlado hčer, marsikateri mož, ki ima mlado ženo, počne isto, kar je počel Arnolphe. Tudi ta dva si zamišljata svojo »šolo za žene« in skušata po njej krojiti življenje samo. Če bi ju naključje zaneslo v teater, kjer bi pravkar izvajali »Šolo za žene«, kdo ve, če bi opazila v Arnolphu samega sebe? In če bi, ali bi se tedaj smejala tako rekoč samemu sebi? Smeh je zdravilo. Če bi se smejala, bi odšla nemara ozdravljena in spravljena z življenjem iz teatra.

To bi bila druga plat umetnosti, njen živi socialni pomen, čistilo in zdravilo za tiste, ki so se odtujili svojim soljudem, to je: življenju samemu. In vprav v komediji je ta dvojna plat najbolj občutna: služiti lepoti in obenem s smehom sproščati v nas vezanosti in nesvoboščine v našem značaju.

Vladimir Bartol.

VPRAŠANJA SLOVENSKEGA ODRU

PRAVOREČJE NA ODRU

Med zelo važne naloge gledališča sodi prizadevanje za izbran in kultiviran govor. Saj je govorjene beseda igralcu poleg kretnje poglavitno in najbolj učinkovito izrazno sredstvo. Pri tem pa ne

mislim toliko na retorično plat podajanja, na ovladovanje glasovne tehnike, na stavčno dinamiko in melodijo; gre mi predvsem za pravilno izreko glasov in besed in njih skupin, kakor jih določa pravorečje knjižnega jezika.

Današnji naš knjižni jezik je zrasel iz osnov dolenjščine, kakršna se je govorila v 16. stoletju; močno pa je vplivala nanjo tudi gorenjščina, pozneje štajersčina in koroščina. Ne more se torej reči, da je umetno narejen; ne, knjižni jezik je živ organizem, je sintetično narečje višje vrste, ki vsebuje prvine vseh glavnih slovenskih narečij. Vendar je človeku, ki govori samo domači dialekt, izreka knjižnega jezika kolikor toliko tuja, tako da se je mora posebej učiti. Ta pouk je potreben vsakomur, kdor se hoče prištevati med izobražence. Potreben pa je še iz drugega razloga: enotna izreka knjižnega jezika ali zborni govor, kakor mu tudi pravimo, je poleg enotnega pravopisa tista vez, ki združuje vse člane naroda v enorodno jezikovno občestvo. Popolnega izenačenja v tem seveda ni mogoče doseči. Pri vsakem človeku so govorilni organi ubrani na domačo govorico: tempo, ritem, melodija so v raznih govorih različni, ponekod skoraj da ne ločijo dolgih in kratkih zlogov, tu govore hitro in odsekano, tam počasi in zateglo. drugod ni razlikovanja v intonaciji itd. To so, rekel bi, imponderabilia, ki jih ni lahko izravnati po trdnih pravilih. Mislim celo, da tako popolno izenačenje nikdar potrebno ni in da bi utegnili škodovati muzikalnosti jezika. Po mojem je za praktično rabo dovolj, da se zborni govor drži osnovnih smernic, ki so mu jih utrdili Škrabec, Levec, Breznik, Ramovš in Župančič; pri tem pa ni nujno, da bi moral govor posameznika izgubiti barvenost domačega narečja. Dolenjcu se tudi v zborni izreki ni treba siliti, da bi povsem zatajil svoje dolenjstvo, ne Kraševcu svoje kraševstvo. Vsi pa morajo biti pripravljeni na kompromise. Zborna izreka zahteva čisto izgovarjavo vseh, tudi nenaglašanih samoglasnikov (torej brez vokalne redukcije), dalje dolgi infinitiv, strogo ločitev med polglasnikom in kratkim širokim e-jem, razlikovanje med ustnično-zobnim in dvoustničnim v-jem (veverica, ovca), dvoustnični l pred soglasniki in na koncu zloga (gowt, delaw) itd. itd. Zlasti s to poslednjo zahtevo se nekateri starejših izobražencev še danes ne morejo sprijazniti,

češ da je izreka w za l rovtarska, pa se slej ko prej ne le pri branju, ampak tudi v govoru drže tako imenovanega elkanja, ki ga je rajni Šket povsem v nasprotju s tradicijo in znanstveno utemeljenimi načeli uzakonil v svoji slovnici. Tudi v ljubljanskem gledališču so elkali prav do konca prve svetovne vojne. Župančič se mu je kot dramaturg uprl sicer že l. 1912., vendar je moral pod pritiskom javnosti odnehati; za zmeraj ga je mogel pomesti šele šest let kasneje.

Kar se dostaja rabe kratkega infinitiva na -t, je pripomniti, da ga je uvedel na odru Župančič, vendar se mu danes za zborni govor ne zdi več priporočljiv. Ker sem tudi sam že od nekdaj za dolgi infinitiv v olikanem jeziku, sem Župančičevo podporo v tem vprašanju z veseljem pozdravil, in danes zopet slišimo z ljubljanskega odra gorenjski (in štajerski) nedoločnik na -ti. Kratki infinitiv ni nemara nastal iz dolgega, temveč živi že od njega dni vzporedno z njim. Vsekakor pa je dolgi infinitiv za zborni govor prikladnejši, ker se zdi, da ga dviga na nekoliko višjo ravan.

Prepoved vokalne redukcije je zborni govor požlahtnila, tu in tam pa je — vsaj začasno — povzročila hudo napako napačnih poudarkov. Učitelj ima v šoli neredkokrat priložnost slišati pri branju izgovor pestúnja, verújem, pazdúha in podobne nakaze namesto pravilnega péstunja, vérjem, pázduha. V domačem govoru sliši otrok pravilni naglas péstna, vérjem, pásha, ko pa se nauči brati, vidi pred seboj povsem drugačno besedno podobo, kakor ji je vaje. Zapis mu predočuje v besedi nov zlog z vokalom u; kaj čuda torej, če uperi ves svoj trud in vso pazljivost v izgovor tega nenavadnega nebodigatreba ter mu dá tudi izrazit poudarek, torej: pazdúha itd. K takemu poudarjanju ga zavaja nekoliko tudi analogija (starúha, kupújem) in pa splošno nagnjenje do poudarjanja predzadnjega zloga. Takih napačnih poudarkov slišimo dovolj ne samo pri branju v šoli, temveč na žalost tudi pri javnih nastopih, v radiu, na odru, pri predavanjih i. p. To so »črni hrošči« na zdravem telesu in jih je treba brez usmiljenja zatirati. Posebno z odra bi jih ne smeli nikoli slišati.

Za oder prihaja do neke meje v poštevti tudi izreka tako imenovanega pogovornega (konverzacijskega) jezika. Pogovorni

jezik ni narečje, temveč le preprostejša in manj žlahtna oblika zbornega govora, kakor navadno govore izobraženci v vsakdanjem občevanju. Značilna zanj je ohlapnejša artikulacija, kratki infinitiv, delna vokalna redukcija, oblike kakor n. pr. réku, čù, prijátu (namesto: rékew, čùw, prijatelj). Na odru je tak govor dovoljen, recimo, v konverzacijski drami, pa še tu le cum grano salis: zakaj konverzacijski slog vleče v nižino.

Narečje je na naših odrih mogoče do zdaj le v glumi, burki in farsu. Plemenitega dela z etično globino si v narečju ne morem predstavljati. Za žlahtno tekočino je potrebna žlahtna posoda, za to pa naša narečja še niso dala gline.

Dramsko osebje Narodnega gledališča v Ljubljani se živo zaveda važne kulturne naloge, ki jo izvršuje tudi v jezikovnem pogledu. Vsi igralci, starejši kakor mlajši, si na moč prizadevajo, da bi se premotali skozi labirint slovenskega pravorečja. Na trdnih temeljih, ki sta jih udarila Župančič in Vidmar, zidajo z ljubeznijo dalje in zidajo uspešno. Zato je delo z njimi lepo in prijetno. Jezik, ki ga slišimo danes z ljubljanskega odra, je v splošnem, ako odštejemo posamezne slučajne spotikljaje, res pravi sermo urbanus in lahko rabi pokrajinski odrom za zgled. In tudi to je ena izmed velikih nalog Narodnega gledališča.

Anton Sovrè.

● IZ GLEDALIŠKE PISARNE

Slavnostna otvoritev drame. V torek, dne 16. x. 1945 se je odprla Slovenska Drama prvič v novi, osvobojeni Jugoslaviji in sicer s Cankarjevim »Za narodov blagor«. Uvodno besedo je spregovoril minister za prosveto tov. Ferdo Kozak. Uvodoma je primerjal otvoritev sezone pred 27 leti po zlomu stare avstrijske države z današnjo otvoritvijo po zlomu fašističnega nasilja. »Če danes listate po takratnih, zlasti modnih časopisih, boste dojeli duha tistega časa. Tam so narisane razkošne toalete za večerne prireditve, toalete gospodov in gospa, povsod je videti fotografije gledaliških umetnic v bogatih oblekah in v kožuhovini... Kakšen prepad med takratnim in današnjim dnem. Takrat je sedala k pognjeni mizi neka posebna, recimo izbrana, vsekakor pa posedujoča družba, katere bistvena značilnost je bila ta, da je bila po svojem življenjskem občutju strogo ekskluzivna, obdana z visokim zidom, iztrgana iz nekega izžitja širšega,

recimo narodnega organizma. Danes živimo mnogo bolj resen čas. Korak množic je čutiti v njem in v ljudeh je neprimerno več duhovnega zdravja, neprimerno več toplega, čistega človeškega dostojanstva...«

Nato je v imenu Hrvatskega narodnega kazališta pozdravil zbrano občinstvo upravnik Ivo Tijardović.

Nadaljnji nagovor tovariša Milana Pogačnika, ki je spregovoril v imenu ZMS, smo priobčili na uvodnem mestu 2. številke.

Upravnik Slovenskega narodnega gledališča Pavel Golia je recitiral svoj »Prolog«, ki smo ga priobčili v prvi številki Gledališkega lista.

Prvi repriži Cankarjevega »Za narodov blago« sta prisostvovala dva znamenita gosta iz Sovjetske zveze, in sicer režiser A. M. Rožom ter dramaturg in scenograf Georgij Mdivani. Zdaj pripravljata veliki film iz jugoslovanske narodnoosvobodilne vojne »Vihar na Balkanu« in sta na potu za iskanjem odgovarjajočih igralcev. Izjavila sta, da sta izredno presenečena nad višino našega gledališča in nad odlično kvaliteto naših igralcev, izmed katerih sta nekatere že obvezala za sodelovanje v filmu »Vihar na Balkanu« in jim tudi dodelila vloge. Več o tem obisku v prihodnji številki Gledališkega lista.

Potovanje naših igralcev v Beograd na poskusno snemanje za film »Vihar na Balkanu«. Povabljeni so bili zaenkrat sledeči igralci: Ivan Cesar, Stane Česnik, Fran Milčinski, Sava Severjeva, Vladimir Skrbinšek, Bojan Stupica in Savo Vrtačnik. Potovanje je določeno za torek, dne 23. oktobra. Vladimir Skrbinšek in Stane Česnik, ki sta trenutno zaposlena z igranjem in s skušnjami, pojdeta na poskusno snemanje ob prihodnji priložnosti.

Vabilo k sodelovanju za film »Vihar na Balkanu« pomeni nedvomno visoko priznanje kvalitete naših igralcev.

Popravek. V prvi številki »Gledališkega lista« se je vrnilo v tekst nekaj napak. Manjše je bralec lahko sam opazil, v »Prologu« upravnika Pavla Golie pa je treba popraviti:

Str. 5, 4 kitica, 3 stih: navzkrižja, borbe, strast (in ne: strah) in smeh v vedrilo!

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slov. nar. gledališča. Predstavniki: Oton Zupančič.
Urednik: Vladimir Bartol. — Tiskarna Makso Hrovatin, vsi v Ljubljani.